

Hustomter fra 3/500-tallet under omfartsvejen ved Højby Huse

Bygherrerapport

Fig. 1. Felt II set fra syd. Pløjelaget afrømmes med gravemaskine. I baggrunden ses Højby Huse. – Foto: Roskilde Museum.

ROM j.nr. 2379 'HØJBYVEJ'
Matr.nr. 11d af Højby By, Rorup
Rorup sogn
Ramsø herred
Roskilde (tidl. Københavns) amt
Stednr. 02.01.09

© ROSKILDE MUSEUM

Baggrund

Da Lejre og Ramsø (sidstnævnte nu Roskilde) kommuner ønskede at anlægge en omfartsvej syd om Højby Huse – på en strækning mellem vejkrydset Hovedvejen/Højbyvej og vejkrydset Vibyvejen/Birkevadsvej – foretog Roskilde Museum forundersøgelse og dernæst punktvis arkæologisk udgravning i det planlagte vejtracé og tilstødende anlægsområder. Dele af det af anlægsarbejdet berørte kulturlandskab måtte allerede indledningsvis betragtes som erfaringsmæssigt lovende, hvad spor efter forhistorisk bebyggelse angår. Derudover er der registreret adskillige – nu ødelagte – gravhøje nord, såvel som syd og sydvest, for området.

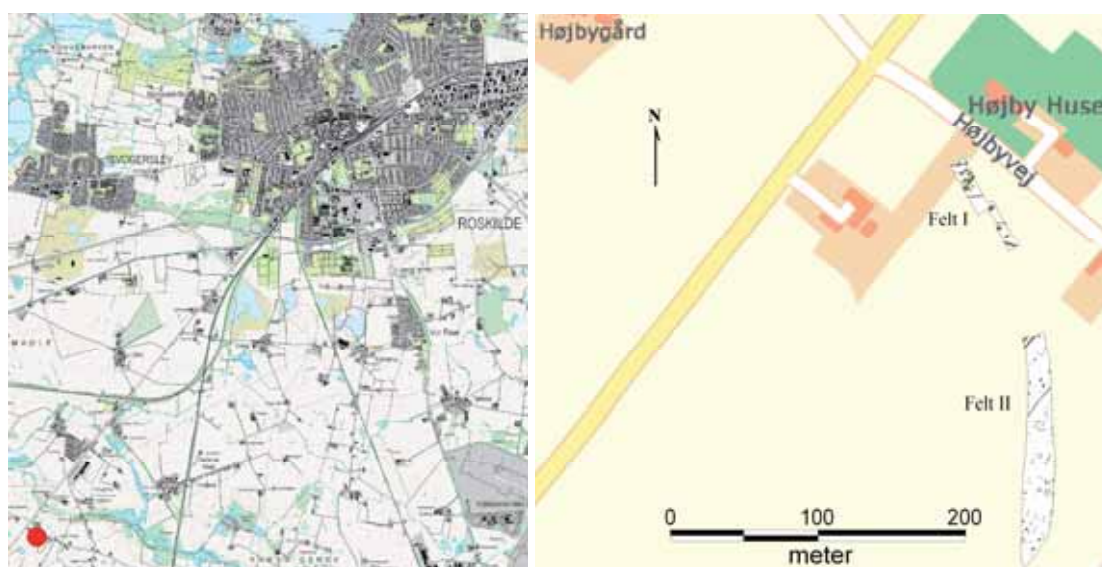

Fig. 2. Det undersøgte område markeret på oversigtskort (t.v.) samt de to udgravningsfelters placering.

Landskabet

Vejanlægget berørte i alt en ca. 1.900 m lang strækning, hvoraf der på de nordligste ca. 350 m – lige før tilslutningen til Hovedvejen/Højbyvej – blev fundet kulturhistoriske spor i form af affaldsgruber og stolpehuller. Det pågældende område ligger umiddelbart sydvest for hussamlingen Højby Huse. Denne hussamling befinder sig på et langstrakt nordvest/sydøstgående højdedrag på omkring 33 m over havets overflade, der afgrænses mod nordøst af en betydelig dalsænkning, præget af vådområder, før landskabet rejser sig mod landsbyen Øm, og mod sydvest af en noget fladere dalsænkning før landskabet igen rejser sig mod landsbyen Rorup.

Vejtracéet forløber henover det nordøstlige hjørne af et højtliggende plateau på ca. 37 m over havet. Plateauet har hidtil været opdyrket mark under

landbruget Ll. Højbygård. Undersøgelsesområdet lå på den øverste del af den nordøstvendte skråning fra dette plateau og ned mod Højby Huse.

Udgravningens forløb og metode

Ved forundersøgelsen blev der med maskine gravet en 2 m bred søgegrøft i hele vejtracéets længde. Grøften anlagdes efter tracéets centerlinje. Grøften og de deri erkendte anlæg blev indmålt med GPS. For størstedelen af grøftens vedkommende lå de kulturhistoriske anlæg meget spredt. I søgegrøftens nordligste ca. 350 m kunne dog konstateres en betydelig koncentration af anlæg, i form af store og små stolpehuller samt affaldsgruber med keramik.

På basis af forundersøgelsens resultater blev der afkrømt to udgravningsfelter, hvor koncentrationen af anlæg syntes at være størst: felt I og II. Felternes udstrækning blev naturligvis begrænset af anlægsarbejdets entreprisegrænse. Mulige anlæg blev under maskinafrømningen indridset og markeret med bambuspinde. På udgravningsfelterne blev etableret separate, traditionelle koordinatsystemer, der begge blev indmålt med GPS. Herudfra blev felterne tegnet på tegnefolie i målestok 1:50. Registrerede anlæg blev udgravet og beskrevet, samt tegnet på folie i målestok 1:10. Udgravning foregik med spade/skovl, samt med graveske i det omfang, der fremkom fund. Tagbærende stolpehuller og indgangsstolper blev fotograferet. Udgravningsfelt og jordbunker blev desuden afsøgt med metaldetektor. Der fandtes dog intet af væsentlig kulturhistorisk interesse ved denne afsøgning.

Udgravningens resultater

I alt blev der undersøgt ca. 7.200 m²: ca. 3.450 m² i søgegrøft og ca. 3.750 m² i den regulære undersøgelse. På det udgravede område registreredes i alt 201 anlæg. Heraf blev 51 sløjfet, da de viste sig at være stenspor eller andre naturligt forekommende fænomener. Anlægstyperne fordeler sig således: 118 stolpehuller, 12 affaldsgruber, 12 kogestensgruber og 1 grøft samt 7 moderne anlæg (grøft/dræn). Herunder følger en beskrivelse af udgravningens væsentligste resultater.

Felt I

Felt I var et lille, irregulært felt på ca. 650 m², placeret tæt ved krydset Hovedvejen/Højbyvej. Undergrunden bestod af rent sand og var præget af store,

mørke plamager, der indledningsvis blev opfattet og registreret som amorfe gruber. Formentlig er der dog tale om nedsivning fra Ll. Højbygårds nutidige deponeringer af møddingsaffald og lignende, der prægede netop dette område inden udgravningen. Af væsentlig kulturhistorisk interesse var kun gruberne A173 og A176, hvori der fandtes skår fra keramik. Keramikken var dog generelt ukarakteristisk, med undtagelse af et randskår, som kan dateres til jernalder, formentlig efter år 0.

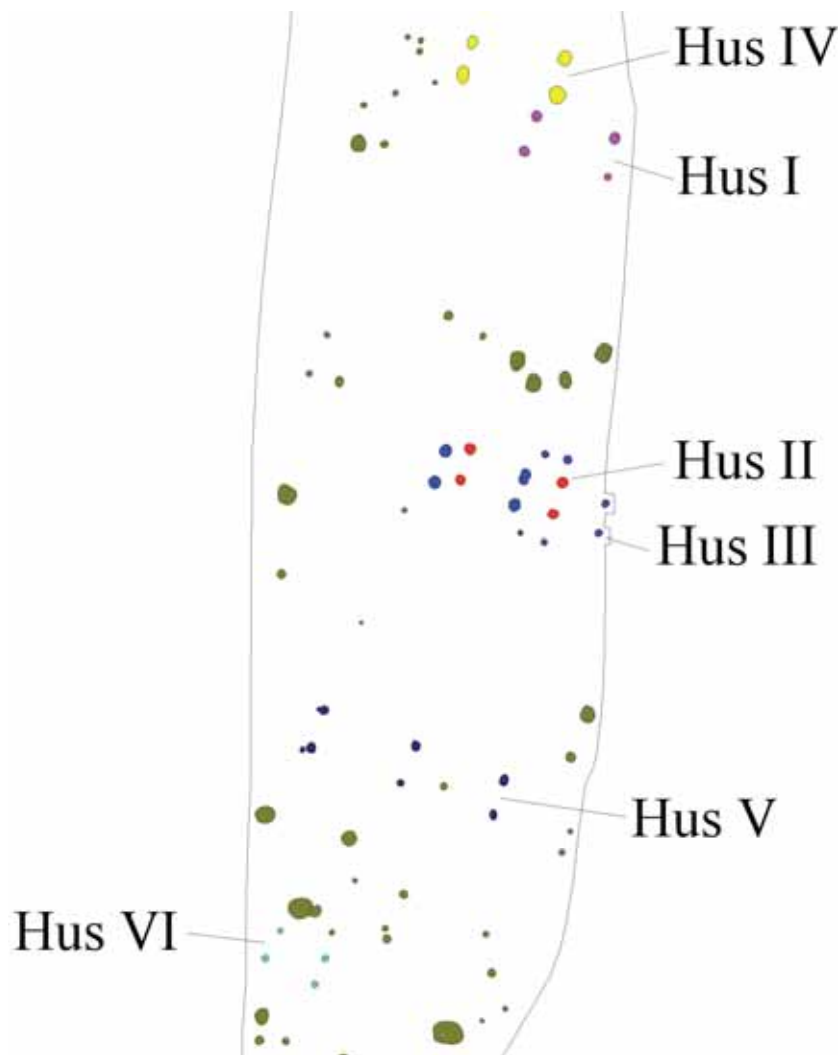

Fig. 3. Udsnit af felt II med de seks hustomter blotlagt. Nord er opad.

Felt II

Udgravningens hovedvægt blev lagt på felt II, som var et langstrakt, rektangulært, dog let krummet, felt på ca. 3.100 m², der strakte sig op over den nordøstvendte skråning til højdedraget syd for Højby Huse. Undergrunden bestod af sandet ler, til tider blandet med grus og sten. På feltet kunne i alt seks huskonstruktioner erkendes (Hus

I-VI). Derudover fandtes der en koncentration af mindre affaldsgruber med keramik. På grund af anlægsarbejdets entreprisegrænse kunne ingen af huskonstruktionerne blotlægges fuldstændigt.

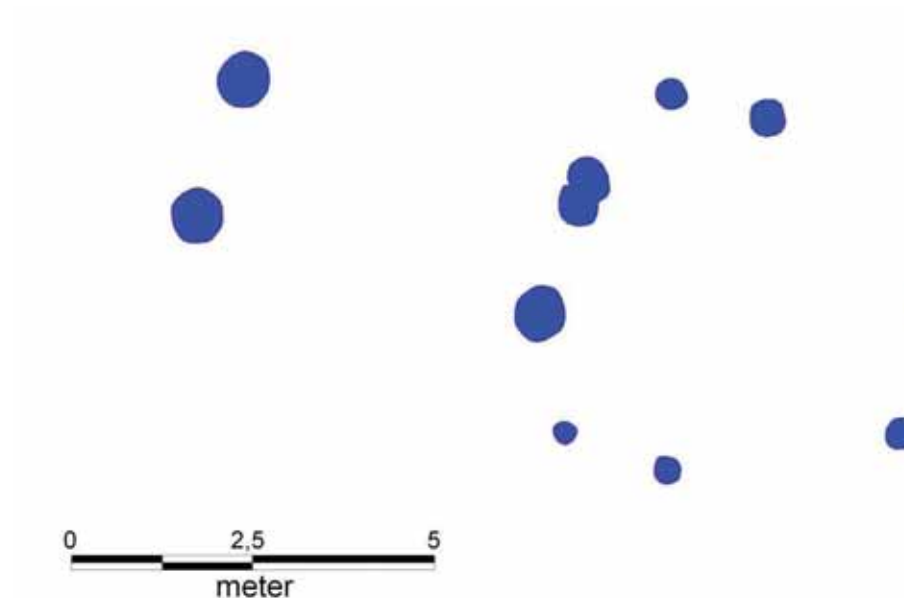

Fig. 4. Hus III – den bedst bevarede hustomt med indgangsstolperne bevaret. Nord er opad.

Husene

Husene kunne erkendes gennem parvise, store stolpehuller; en slags negative aftryk efter de kraftige stolper, der har båret konstruktionen. I et enkelt tilfælde blev der også fundet stolpehuller efter indgangene til huset – dørstolper. Væggene fandtes der derimod ingen spor efter. Selv om husene, som nævnt, ikke kunne udgraves i deres helhed, var det alligevel muligt at fastslå nogle væsentlige karaktertræk. Samtlige huse var anlagt omkring en akse, der går omtrent vestnordvest/østsydøst. Husene I-V havde derudover det fællestræk, at de var konstrueret med en betydelig afstand på langs mellem de tagbærende stolper – op til 6 m – kombineret med et smalt tværspænd på op til 2½ m. De tagbærende stolper har været særdeles kraftige. Husene må anslås til at have haft en totalbredde på 5-5½ m., mens der desværre ikke kan siges noget endegyldigt om længden. Flere af husene var anlagt oven i hinanden og kan derfor ikke have eksisteret samtidig. Det må fastslås, at der har været mindst to generationer af huse på stedet.

I flere af de tagbærende stolpehuller blev der fundet skår af keramik. I stolpehul A39 i Hus IV fandtes et randskår med ornamentik – negleindtryk og omløbende furer. Denne keramik skal dateres til perioden ældre germansk jernalder.

Huse med sådan en grundplan – det lange, smalle spænd – er relativt sjældne og er hidtil ikke påtruffet i Roskilde Museums område, men kendes dog blandt andet fra lokaliteterne Bellingegård og Lykkebækparken ved Køge og fra Fosie ved Malmø. De dateres til perioden slutningen af romersk jernalder/ældre germansk jernalder.

Affaldsgruberne

I et bælte umiddelbart øst for Hus II/III lå fire små nedgravninger, såkaldte *gruber*. Disse lå i en afstand på ca. 4 m fra husene og kan have eksisteret samtidig med begge disse huse. Fyldmaterialet i gruberne var præget af brændte og ubrændte sten, samt i visse tilfælde trækul. Der blev fundet dyreknogler og keramik. I gruben A28 fandtes et sideskår med ansats til hals og bugknæk, ornamenteret med flere omløbende furer samt negleindtryk. Dette skår har fællestræk med keramikken fra Hus IV og skal dateres til ældre germansk jernalder.

Konklusion

Bebyggelsen, der blev fundet under omfartsvejen ved Højby Huse, er omkring 1.500 år gammel. På baggrund af husenes konstruktion og arten af den opsamlede keramik, kan bebyggelsen dateres til den periode, som benævnes ældre germansk jernalder (o. 375-530 e.v.t.). Der blev lokaliseret i alt seks huse, hvoraf de fem har været såkaldte langhuse med kombineret beboelse og stald. Disse bygninger har dog ikke alle eksisteret på samme tid – mindst to generationer af huse kunne erkendes. Antageligt har der dengang ligget én eller flere gårde på højdedraget syd for Højby Huse, men ikke en egentlig landsby. Sådanne bebyggelser fra ældre germansk jernalder er relativt sjældne på Sjælland og fra Roskildes opland kendtes hidtil ingen.

Sådanne gårde har på dette tidspunkt af historien ernæret sig ved dyrkning af havre, byg og rug, samt dyrehold. Markerne blev gødsket med husholdnings- og møddingsaffald. Gårdene lå åbent i landskabet med langt til skovområder. Fra Jylland kendes deciderede landsbyer. Sådanne er dog sjældne på Sjælland, hvor de fleste bebyggelser bestod af enkeltliggende gårde eller eventuelt 2-3

gårde samlet. Bebyggelsen syd for Højby Huse passer udmærket ind i dette billede af det danske kulturlandskab i ældre germansk jernalder.

Udgravningens data

Forundersøgelsen forløb i to tempi, da ekspropriationssagerne ikke blev afsluttet samtidig. Den fandt således sted dels d. 15. februar, dels d. 17.-20. april 2007. Den egentlige arkæologiske udgravning forløb fra 24. april til 16. maj 2007. Daglig udgravningsleder var arkæolog, cand. mag. Ole Thirup Kastholm assisteret af stud. mag. David Brink, stud. mag. Runa Justinussen og M.A. Patrick Lawrence Marsden. Opmåling med GPS blev varetaget af museumstekniker Cille Krause. Ansvarlig for undersøgelsen var Roskilde Museum v/ museumsinspektør, mag. art. Tom Christensen. Gravemaskine på bælder med 2 m. rabatskovl blev stillet til rådighed af bygherre, gennem dennes entreprenør: Gorm Hansen & Søn A/S. Sagens originaldokumentation opbevares på Roskilde Museum under j. nr.: ROM 2379. Undersøgelsen blev i henhold til museumsloven bekostet af bygherren, Lejre og Roskilde kommuner.

Ole Thirup Kastholm
Arkæolog, cand. mag.
Roskilde Museum

Litteratur

Björhem, N. & U. Säfvestad 1993: *Fosie IV. Bebyggelsen under brons- och järnålder*. Malmöfynd 6. Malmö.

Jensen, J. 2004: *Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder og Vikingetid 400-1050 e. kr.* (bind 4) København.

Tornbjerg, S.Å. 1985: Bellingegård, a Late Iron Age Settlement at Køge, East Zealand. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 4, s. 147-156.

Tornbjerg, S.Å. 1990: Jernalderbebyggelse ved Køge. *Køge Museum 1989*, s. 17-36.

Tidstavle

År	Periode		
1500	Nyere tid	Nyere tid	
	Middelalder	Middelalder	
1050	Vikingetid	Yngre jernalder	
900			yngre ældre
775/800	Germansk jernalder	Ældre jernalder	
530			yngre ældre
375	Romersk jernalder	Ældre jernalder	
160			yngre ældre
Kr.f.	Førromersk jernalder	Ældre jernalder	
500			
	Yngre bronzealder	Bronzealder	
			VI V
1000	Ældre bronzealder	Bronzealder	
			IV
			III II I
1700	Senneolitikum	Yngre stenalder	
2400			
	Stridsøksekultur/ Enkeltgravskultur/ Mellemlolitikum B	Yngre stenalder	
2800	Grubekeramisk kultur Tragtbægerkultur/ Mellemlolitikum A		
3200	Tragtbægerkultur/ Tidlig neolitikum	Ældre stenalder	
3900			
	Ertebøllekultur	Ældre stenalder	
5400			
	Kongemosekultur	Ældre stenalder	
6800			
	Maglemosekultur	Ældre stenalder	
9000			
	Ahrensburgkultur	Ældre stenalder	
10.000			
	Brommekultur	Ældre stenalder	
11.500			
	Federmesserkultur	Ældre stenalder	
12.000			
	Hamburgkultur	Ældre stenalder	

